

УДК 339.94(477.87)

*Газуда Л.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки,
менеджменту та маркетингу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Лизанець О.В.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та управління бізнесом,
Карпатський інститут ім. Августина Волошина*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Прикордонне економічне співробітництво може бути налагоджене різними методами й способами, у зв'язку з чим доцільно розробити декілька різних варіантів стратегії і вибрати з-поміж них найбільш ефективний і придатний для одержання найкращих результатів у соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексному теоретично-практичному дослідженню питань прикордонного економічного співробітництва в умовах ринкової трансформації присвятили свої праці українські вчені І. О. Бочан, Н. Б. Даниленко, Ю. Г. Козак, В. В. Козик, Д. Г. Лук'яненко. Проблеми прикордонних економічних зв'язків регіонів знайшли відображення у працях М. І. Долішнього, Б. І. Дяченка, М. А. Лендела, А. Г. Мазура, В. П. Мікловди, Д. М. Стеченка та ін. Разом із тим, незважаючи на наявний значний науковий доробок, дослідженнями не охоплено весь спектр особливостей прикордонного співробітництва, передусім на рівні регіону.

Постановка завдання. Дослідження має на меті обґрунтування концептуальних засад перспективного розвитку економічного співробітництва суміжних прикордонних територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі прикордонне співробітництво (ПКС) розглядається як один із можливих напрямів розв'язання економічних проблем та підвищення життєвого рівня населення прикордонних регіонів. При цьому головною метою співробітництва є ліквідація негативних наслідків прикордонного розміщення територій, тобто їх віддаленості від головних економічних центрів країни, з одночасним використанням тих можливостей, які відкриваються у зв'язку із безпосереднім межуванням із сусідньою країною. Така співпраця – істотний чинник поліпшення взаємного порозуміння та розвитку економічних відносин. Це

одним із важливих засобів подолання диспропорцій економічного й соціального розвитку з двох боків кордону.

Значний інтерес становлять дослідження науковців Інституту економічного прогнозування НАН України щодо перспектив соціально-економічного розвитку різних держав [1, с. 145-147; 2, с. 124, 128]. Вони засвідчили, що *по-перше*, для розвинених країн та країн ЄС спостерігатиметься спадна тенденція у виробництві валового внутрішнього продукту. *По-друге*, враховуючи перспективи економічного зростання та наближення до розвинених індустріальних держав, Україна зможе підтримувати темпи росту ВВП у 2 - 2,5 раз більші в довгостроковій перспективі, ніж аналогічні показники країн із розвинутою ринковою економікою. *По-третє*, «згідно з помірним сценарієм економічного розвитку, за рівнем ВВП на душу населення Україна протягом найближчих 50-ти років не зможе наздогнати більшості країн світу, і за цим показником продовжуватиме займати порівняно невисокі місця у відповідних міжнародних рейтингах».

При цьому слід зазначити, що світовими економічними та фінансовими організаціями, а також науковцями провідних науково-дослідних інститутів України в процесі перспективного прогнозування соціально-економічного розвитку країн не було передбачено світової фінансової кризи (2008-2009 рр.) та її наслідків. Водночас, і наші дослідження підтверджують [7, с. 547-548], що у 2009 р. фінансова криза зачепила навіть країни «великої сімки» та інші промислово розвинені держави, в тому числі США, Канаду, Німеччину, Великобританію, Італію, Францію та інші (дані 2010 р. уже свідчать про позитивну тенденцію щодо ВВП відмічених країн [8, с. 540-541]). Подібна ситуація спостерігається в країнах з перехідною економікою, за винятком Польщі. Зростання валового внутрішнього продукту в розрахунку на 1 особу в Україні (у порівнянні з країнами «великої сімки») мало характер випереджаючого розвитку, оскільки щодо Німеччини цей індикатор у 2000 р. був меншим у 8,2 раза, а в 2009 р. – у 5,6 раза. Аналогічна тенденція – і щодо інших країн цієї групи. Україні необхідно, подібно до Польщі, Угорщини та Словаччини, обрати наздоганяючу (оптимістичну) модель економічного розвитку на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

Більшість прикордонних регіонів Українських Карпат і сусідніх країн за класифікацією рівня доходу, прийнятою Світовим банком, належать до місцевостей із середнім доходом населення. Водночас країни з середнім доходом діляться на: а) країни з нижчим середнім доходом – 66 держав з ВВП на душу населення у межах від 726 до 2895 дол. США; б) країни з вищим середнім доходом – 35 держав, в яких ВВП на душу населення коливається в межах від 2896 до 8995 дол. США. Країни з високим доходом – 44 держави, в яких ВВП на душу населення становить 8995 дол. США й вище [3, с. 297; 4, с. 282]. Таку класифікацію у своїх дослідженнях за показником ВВП (ВРП) ми застосували і для прикордонних регіонів Українських Карпат, і сусідніх країн (табл. 1).

Виконані дослідження свідчать (табл. 1) про значну диференціацію показника ВВП (ВРП) у розрахунку на 1 особу в аналізованих прикордонних регіонах суміжних країн. У соціально-економічному розвитку, за розглянутим показником, до регіонів з вищим середнім доходом за рейтингом належать Саболч-Сатмар-Березька область Угорщини (6754 дол. США ВВП на 1 особу), Підкарпатське воєводство в Польщі (4845 дол.), повіт Марамуреш у Румунії (5953 дол.). Однак цей показник значно нижчий від аналогічного середньоукраїнського, а також від показника прикордонних регіонів вищезгаданих країн у регіонах Українських Карпат. До регіонів з високим доходом населення належать Боршод-Абауй-Земпленська область Угорщини, а також Кошицький і Пряшівський краї Словаччини. Найвищий дохід за цим показником у Кошицькому краї, який станом на 01.01.2010 р. склав 42161 дол. США, тоді як у Словаччині загалом 19519 дол. США.

Отже, стратегічна модель соціально-економічного розвитку для всіх аналізованих регіонів є наздоганяючою, за винятком Боршод-Абауй-Земпленської області Угорщини, а також Кошицького і Пряшівського країв Словаччини. В Кошицькому краї ВВП в розрахунку на 1 особу випереджає аналогічний середньонаціональний показник, в тому числі й окремих промислово розвинутих країн.

У 2009 р. (у порівнянні з 2008 р.) ВВП в Україні знизився на 15,2 %. Така тенденція характерна для всіх регіонів, в тому числі Українських Карпат. Водночас весь період незалежності України позначений демографічною кризою, яка проявляється у скороченні кількості населення, тому ВРП у розрахунку на 1 мешканця буде зростати швидше ніж ВВП загалом. На Закарпатті цю негативну тенденцію подолано вже в 2007 р., тоді як в Україні станом на 01.01. 2010 р. (у порівнянні з 2009 р.) кількість постійного населення зменшилась на 180,8 тис. ос., а в порівнянні з 1991 р. – на 6,0 млн. ос. [6, с. 362; 7, с. 342, 549].

Оскільки в Україні спостерігається найбільший спад валового внутрішнього продукту, а в регіонах Українських Карпат, зокрема в Закарпатській області, – валового регіонального продукту, ця ситуація була врахована під час розробки стратегічних орієнтирів економічного розвитку регіонів Українських Карпат, у тому числі Закарпатської області, за відповідними сценаріями на коротко-, середньо- й довготривалу перспективу, відповідно до методології [2, с. 124-130] Інституту економічного прогнозування НАН України (табл. 2).

Таблиця 1

Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів Українських Карпат і сусідніх країн за ВВП*

(у цінах, що є міжнародно-зіставними;
у цінах та паритетах купівельної спроможності (ПКС) 2005 р.)

Країни та їх окремі регіони	Окремі показники рівня соціально-економічного розвитку станом на 01.01.2010 р.				Рейтинг регіону	Стратегічна модель соціально-економічного розвитку
	кількість населення, млн. осіб	ВВП (ВРП) у цінах, що є міжнародно зіставними (млн.дол.США)	ВВП (ВРП) в розрахунку на 1 особу населення, дол.США	частка регіону у ВВП (ВРП) країни		
Угорщина	10,0	169238	16886	100,0	x	
в тому числі області, Саболч-Сатмар-Березька	0,75	5077	6754	3,0	4	Наздоганяюча
Боршод-Абауй-Земпленська	0,59	8075	14691	4,8	2	Випереджаюча
Словаччина	5,4	105751	19519	100,0	x	
в тому числі краї, Пряшівський	0,78	9941	12701	9,4	3	Випереджаюча
Кошицький	0,33	13959	42161	13,2	1	Випереджаюча
Польща	38,1	637298	16707	100,0	x	
в тому числі воєводство Підкарпатське	2,1	10197	4845	1,6	6	Наздоганяюча
Румунія	21,3	232165	10913	100,0	x	
в тому числі повіт, Марамуреш	0,51	3018	5953	1,3	5	Наздоганяюча
Україна**	45,9	264376	5763	100,0	x	
в тому числі області: Закарпатська	1,2	3701	3141	1,4	9	Наздоганяюча
Івано-Франківська	1,4	5023	4028	1,9	8	Наздоганяюча
Львівська	2,5	10311	4057	3,9	7	Наздоганяюча
Чернівецька	0,9	2379	2737	0,9	10	Наздоганяюча

*Розраховано за джерелами : [7, с. 23, 535-536, 547-548, 551; 5, с. 10-15].

**Показник «валовий регіональний продукт» ідентичний «валовому внутрішньому продукту», на регіональному рівні введений в обіг з 2004 р.

Такі розрахунки (табл. 2) здійснено на основі оптимістичного, помірного та песимістичного сценаріїв за методологією Інституту економічного прогнозування НАН України. Проте у свої дослідження ми ввели сценарій наздоганяючого розвитку, оскільки регіони Українських Карпат значно відстають від середньоукраїнського індикатора ВРП на 1 особу, а Закарпатська й Чернівецька області є депресивними регіонами. Зокрема, у базовому 2009 р. ВРП у розрахунку на 1 особу в Закарпатській області становив 63,0 % аналогічного середньоукраїнського показника, а в Чернівецькій області – 47,5 %. За умови дотримання темпів приросту ВРП у розмірі 5 % як в Україні, так і регіонах Українських Карпат, в тому числі й Закарпатській області, відставання не буде подолано, а Закарпаття та Буковина й надалі залишатимуться депресивними. Тому запропонована наздоганяюча модель розвитку, за якою середньорічні темпи приросту ВРП в регіонах становитимуть 8 %, а в Україні – 5 %. Такі середньорічні темпи приросту дадуть можливість Україні в довгостроковій перспективі за економічним розвитком (ВВП у розрахунку на 1 ос.) наблизитись до розвинених країн світу, а Закарпатській області – подолати депресивність і наблизитись до середньоукраїнського показника. Однак повністю відмінності Закарпатської області за цим показником не будуть подолані й до 2015 р., оскільки ВРП у розрахунку на 1 ос. становитиме 78,9 % аналогічного середньоукраїнського показника (в базовому 2009 р. він становив 63,0 %).

Таблиця 2

Сценарії економічного розвитку України, в тому числі регіонів Українських Карпат, за ВВП (ВРП) на перспективу до 2025 р.¹

(в розрахунку на 1 особу, дол. США; у цінах, що є міжнародно-зіставними у цінах та паритетах купівельної спроможності (ПКС) 2005 р.)

Прогнозні розрахунки ВВП (ВРП)	Україна	В тому числі області			
		Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька
Кількість населення, млн. осіб	45,9	1,2	1,4	2,5	0,9
ВВП (ВРП) 2009 (базовий)	5763	3141	4028	4057	2737
2011-2015 рр.					
Оптимістичний Наздоганяючий	6687	$\frac{3645^2}{3979^3}$	$\frac{4673^2}{5104^3}$	$\frac{4708^2}{5142^3}$	$\frac{3176^2}{3388^3}$
Помірний	6492	3537	4537	4570	3083
Песимістичний	6210	3384	4340	4422	2949
2016-2020 рр.					
Оптимістичний Наздоганяючий	8535	$\frac{4651^2}{5846^3}$	$\frac{5964^2}{7498^3}$	$\frac{6010^2}{7556^3}$	$\frac{4053^2}{4955^3}$
Помірний	7898	4304	5519	5559	3750
Песимістичний	7025	3827	4911	5016	3335
2021-2025 рр.					
Оптимістичний Наздоганяючий	10892	$\frac{5936^2}{8590^3}$	$\frac{7610^2}{11017^3}$	$\frac{7669^2}{11102^3}$	$\frac{5172^2}{7281^3}$
Помірний	9609	5236	6714	6763	4562
Песимістичний	7948	4329	5557	5675	3772

¹ Розраховано на основі джерел : [7, с. 23; 2, с. 124].

² Середньорічний темп приросту ВВП (ВРП) 5 %.

³ Середньорічний темп приросту ВВП (ВРП) 8 %.

За сценаріями економічного розвитку для Закарпаття доцільно обрати наздоганяючу модель не тільки щодо України, але й суміжних прикордонних країн-членів Євросоюзу, що дасть можливість більш тісно співпрацювати.

Висновки з проведеного дослідження. Перспективи прикордонного економічного співробітництва регіону в подальшому повинні бути спрямовані на реалізацію інвестиційних проектів на території пріоритетного розвитку і в СЕЗ «Закарпаття» за видами економічної діяльності та в інтеграційному угрупованні «Карпатський євро регіон».

Подолання відмінностей у рівні економічного розвитку прикордонних регіонів Українських Карпат передбачає підвищення ефективності економіки, завдяки чому вони можуть виграти конкуренцію за інвестиції (в тому числі й прямі іноземні), без чого не досягти стратегічних цілей прикордонного економічного співробітництва, оскільки практично всі види економічної діяльності в Закарпатській області мають суттєві проблеми, пов'язані з нестачею інвестиційних ресурсів не тільки для розширеного виробництва, але навіть для підтримки в робочому стані існуючих засобів виробництва. Мінімальні потреби економіки регіону в інвестиціях для забезпечення високих темпів подальшого зростання значно перевищують нинішній рівень, а тому внутрішнього інвестиційного потенціалу недостатньо для вирішення завдань соціально-економічного розвитку в умовах прикордонного співробітництва. Для Закарпаття їх розв'язання не є імперативом – це лише шанс, яким можна скористатися з метою забезпечення сталого розвитку регіону.

Бібліографічний список

1. Економіка України: Підсумки перетворень та перспективи зростання / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця]. – Х. : Форт, 2000. – 392 с.
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця]. – К. : Ін-т екон. прогнозів. ; Фенікс, 2003. – 1008 с.

3. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : [навч. посіб.] / Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б. – К. : Знання-Прес, 2003. – 406 с.
4. Міжнародна економіка / [Козик Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. та ін.]. – Київ : Центр навч. літ-ри, 2004. – 672 с.
5. Програма сусідства: Угорщина – Словаччина – Україна 2004-2006 / Спільний технічний секретаріат VATI Kht. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : interreg@vati.hu
6. Статистичний щорічник Закарпаття за 2009 рік / за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород : Головне управління статистики у Закарпатській області, 2010. – 543 с.
7. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Інформ.-аналітич. агентство, 2010. – 566 с.
8. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 559 с.

Анотація

У статті розглянуто пріоритети перспективного розвитку прикордонного співробітництва регіону із суміжними територіями країн-членів ЄС. Здійснено прогностичні розрахунки економічного розвитку регіонів Українських Карпат на перспективу за показником валового регіонального продукту.

Ключові слова: перспективний розвиток, прикордонне співробітництво, суміжні території, регіональний валовий продукт.

Аннотация

В статье рассмотрены приоритеты перспективного развития приграничного сотрудничества региона с сопредельными территориями стран-членов ЕС. Осуществлены прогностические расчеты экономического развития регионов Украинских Карпат на перспективу по показателю валового регионального продукта.

Ключевые слова: перспективное развитие, приграничное сотрудничество, смежные территории, региональный валовой продукт.

Annotation

The article deals with the priorities of long-term cross-border cooperation in the region and adjacent territories of EU Member States. Carried out projections of regional economic development of the Ukrainian Carpathians in the future in terms of gross regional product.

Key words: long-term development, cross-border cooperation, the adjacent area, regional the gross product.